

ОДАМ САВДОСИГА ОИД ХУҚУҚБУЗАРЛИКЛАР
ПРОФИЛАКТИКАСИДА ИЧКИ ИШЛАР
ОРГАНЛАРИНИНГ МАҲАЛЛА ИНСТИТУТИ БИЛАН
ҲАМКОРЛИГИ

Улуғбек Эркинович Расулев

Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлиги
Малака ошириш институти бошлиғининг биринчи
ўринбосари полковник

<https://doi.org/10.5281/zenodo.10696054>

ARTICLE INFO

Received: 16th February 2024

Accepted: 22th February 2024

Online: 23th February 2024

KEYWORDS

Одам савдоси,
хуқуқбузарликлар
профилактикаси, ички
ишлар органлари, маҳалла
институти, ҳамкорлик.

ABSTRACT

Мақолада одам савдосига оид хуқуқбузарликлар профилактикасида ички ишлар органларининг маҳалла институти билан ҳамкорлиги хусусида фикр юритилиб, мазкур фаолиятни янада самарали ташкил қилишга оид таклиф ҳамда тавсиялар билдирилган.

Мамлакатимизда бугун амалга оширилаётган ислохотларининг асосий негизини демократик ҳуқуқий давлат ва эркин фуқаролик жамиятини янада ривожлантириш, юртимизда инсон манфаатларини самарали таъминлаш, жамиятни турли таҳдидлардан муҳофаза этиш ташкил этиб, мазкур йўналишдаги ишларда давлат органлари ва фуқаролик жамияти институтларининг ҳамкорлигига алоҳида эътибор қаратиб келинмоқда. Хусусан, Янги Ўзбекистоннинг «Ҳаракатлар стратегияси»¹да ҳам жамоат-чилик назоратини амалга оширишнинг замонавий шакллари ва ижтимоий шерикликнинг самарасини ошириш, фуқаролик жамияти институтларини ривожлантириш, уларнинг ижтимоий ва сиёсий фаоллигини ошириш, айниқса маҳалла институтининг жинойтчиликка қарши курашиш ва хуқуқ-бузарликларнинг олдини олиш борасидаги фаолиятни мувофиқлаштириш-нинг самарадорлигини ошириш белгилаб берилган эди.

Жумладан, қайд этилганидек, жамоат хавфсизлигини таъминлаш борасида амалга оширилаётган ислохотлар бевосита ички ишлар органлари ва фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органларига ҳам тааллуқли бўлиб, жамиятда жамоат тартиби ва жамоат хавфсизлигини таъминлаш, айниқса, маҳаллаларда осойишталикни сақлаш, фуқаролар хавфсизлигини таъминлаш ва уларнинг хуқуқлари ҳамда қонуний манфаатларини жинойт тажовузлардан муҳофаза этиш ҳисобланади.

Мазкур вазифаларни амалга оширишнинг ҳуқуқий асосларидан бири сифатида Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2021 йил 29 ноябрдаги “Ўзбекистон Республикаси Жамоат хавфсизлиги концепциясини тасдиқлаш ва уни амалга ошириш

¹Ўзбекистон Республикаси Президентининг 28.01.2022 йилдаги “2022 – 2026 йилларга мўлжалланган Янги Ўзбекистоннинг тараққиёт стратегияси тўғрисида”ги ПФ-60-сон Фармони, (Қонунчилик маълумотлари миллий базаси, 29.01.2022 й., 06/22/60/0082-сон, 18.03.2022 й., 06/22/89/0227-сон, 21.04.2022 й., 06/22/113/0330-сон).

чора-тадбирлари тўғрисида”²ги ПФ-27-сон Фармонини қайд этишимиз мумкин. Хусусан, мазкур Фармон билан тасдиқланган Концепциянинг 3-бандида жамиятнинг қонунга хилоф тажовуз-лардан ҳимоя қилинишини таъминлаш, шу жумладан бундай тажовузларнинг барвақт олдини олиш, уларнинг асосий омилларини аниқлаш ва бартараф этиш, шунингдек ноқонуний миграция ва одам савдоси ҳамда инсон ҳуқуқ ва эркинликларига қарши қаратилган жиноят ва ҳуқуқбузарликларга қарши курашиш асосий вазифалардан бири этиб белгиланди.

Жумладан, Президент Шавкат Мирзиёев 2023 йил 22 декабрь куни Республика Маънавият ва маърифат кенгашининг йиғилишида “Янги Ўзбекистонда қонун устувор, жиноятга жазо муқаррар бўлиши” шарт. Ва албатта шундай бўлади”³ деб таъкидлагани ҳам бежиз эмас, албатта.

Шунингдек, XXI асрда ахборот алмашинуви тизимининг тубдан такомиллашганлиги билан инсоният тарихида “Ахборот асри” номи билан таъкидланаётганлиги алоҳида аҳамият касб этсада, аммо ушбу ахборот асридаги ижобий ўзгаришлар билан бир қаторда, дунёдаги трансмиллий жиноятларнинг энг хавфлиси ва жирканчи одам савдоси, афсуски, айнан шу даврда авж олди. Меҳнат миграцияси, ахборот алмашинувининг кучайиши одам савдоси билан шуғулланадиган шахслар учун қўл келди.

Негаки, интернет сайтлар ва ижтимоий тармоқларда пайдо бўладиган турли хил юқори даромадли иш борлиги ҳақидаги таклифлар, илгари ўзаро танишиб, учрашиб, турли алдов йўллари билан ишга ёллаш каби ҳолатлар ўрнини эгаллаб, “одам савдоси” каби жирканч жиноятнинг “ривожини” янада жадаллаштирмоқда.

Одам савдоси, аввало, инсон эркинлиги, тенглиги ва шахсий дахлсиз-лигига жиддий путур етказиши, уни турли хўрлик ва камситишларга дучор этади. Бу жиноий фаолият ортида аслида мажбурий меҳнат, қуллик ва фоҳишалик билан шуғулланишга мажбурлаш каби қабих иллатлар туради.

Мамлакатимизда демократик ҳуқуқий давлат ва адолатли фуқаролик жамияти барпо этиш шароитида хавфсизлигимизга ҳамда ижтимоий-маънавий барқарорлигимизга раҳна солувчи иллатлардан бири бўлган одам савдоси – бугунги куннинг долзарб муаммоларидан бирига айланди.

Инсон ҳуқуқлари бўйича Умумжаҳон Декларацияда “Ҳамма одамлар ўз қадр-қиммати ҳамда ҳуқуқларида эркин ва тенг бўлиб туғилдилар. Ҳар бир инсон яшаш, эркин бўлиш ва шахсий дахлсизлик ҳуқуқларига эгадир. Ҳеч ким қулликда ёки эркинлик ҳолатида сақланиши мумкин эмас, қуллик ва қул савдосининг барча кўринишлари тақиқланади”⁴ деб белгиланган. Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг 27-моддасида эса, “Ҳар ким эркинлик ва шахсий дахлсизлик ҳуқуқига эга”, – деб эътироф этилган⁵.

² Қонунчилик маълумотлари миллий базаси, 01.12.2021 й., 06/21/27/1116-сон

³ https://uza.uz/uz/posts/qonunga-bepisand-qarab-davlat-va-zhamiyatga-zarar-etkazadiganlar-zhazosiz-qolmaydi_550884

⁴ Бирлашган Миллатлар Ташкilotи Бош Ассамблеясининг Резолюция 217 А (III) билан 1948 йил 10 декабрда қабул ва эълон қилинган.

⁵ Қонунчилик маълумотлари миллий базаси, 01.05.2023 й., 03/23/837/0241-сон

Ўзбекистон Республикасининг 2020 йил 17 августдаги «Одам савдосига қарши курашиш тўғрисида»⁶ги ЎРҚ-633-сон қонунида ва Ўзбекистон Республикасининг Жиноят кодексининг 135-моддасида “Одам савдоси, яъни одамни олиш-сотиш ёхуд одамни ундан фойдаланиш мақсадида ёллаш, ташиш, топшириш, яшириш ёки қабул қилиш”⁷ жиноят сифатида баҳоланиб, жавобгарлик белгиланган.

Минг афсус, “одам савдоси” деб аталмиш трансмиллий жиноят чегара билмаслиги сабабли, юртимизда ҳам ўзининг салбий таъсирини кўрсатиб келмоқда, хусусан айрим юртдошларимиз жон койитмай, осонгина мўмай даромад топиш йўлларини излай бошлашди. Улар нима қилиб бўлса-да, кўпроқ пул топиш, даромад орттириш мақсадида ноқонуний, ҳалокатли, келажаги йўқ ишларга қўл урмоқда. Қонуний йўл билан эмас, одам савдоси орқали бойишни кўзлаётган айрим ғаразгўй кимсалар алдовига учиб, хориждаги иш ва яшаш шароитларини ўрганмай, давлатлараро шартномалар асосида иш юритувчи расмий идораларни четлаб, оғир аҳволда қолмоқда.

Фикримизча, одам савдосига оид ҳуқуқбузарликлар профилактикасини амалга оширишда асосий вазифани фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари билан ички ишлар органларининг ҳамкорлигида амалга оширилиши нисбатан кўпроқ ижобий самара беради. Зотан, маҳалла шундай ижти-мой ва маънавий кучки, маҳаллада оила ва инсон обрўси йиллар давомида қатра-қатра йиғилади, аммо инсонни ёки оила обрўси бир кунда чилпарчин бўлиши мумкин, шу сабабли маҳалла институтидан оилаларни турли хил жирканч иллатларни олдини олишда қурол қилиб фойдаланиш жоиздир. Ҳеч бир одам ўз маҳалласида обрўсини тўкилишини ёки шарманда бўлишини истамайди. Ўзбекчиликда “маҳаллада номимиз чиқиб кетмасин” деган андиша мавжуд, агарда оилани маҳаллада юзи шувут бўладиган ёки жирканч жиноят билан айбланаётган бўлса баъзида ушбу оила маҳалладан кўчиб кетиши ҳолатлари ҳам кузатилади, чунки ориятли инсон бу маҳаллада бош кўтариб юрмайди. Бу ўзбекна менталитет ва урф-одатдир.

Ўзбекистон Республикасининг “Ички ишлар органлари тўғрисида”⁸ги қонуннида ҳам одам савдосига қарши курашиш ички ишлар органлари фаолиятининг асосий йўналишларидан бири этиб белганланган. Шунингдек, Ўзбекистон Республикасининг “Одам савдосига қарши курашиш тўғриси-да”⁹ги қонунининг 11-моддасида ички ишлар органларининг одам савдосига қарши курашиш соҳасидаги ваколатлари белгиланган бўлиб, унга кўра ички ишлар органлари одам савдоси билан боғлиқ жиноятларни фош этиш бўйича тезкор-қидирув фаолиятини ташкил этади ҳамда амалга оширади, жиноят ишлари бўйича терговга қадар текширув ва дастлабки тергов ўтказилишини таъминлайди, оммавий ахборот воситалари иштирокида аҳоли ўртасида одам савдосига қарши курашиш бўйича тушунтириш-профилактика ишлари мажмуини амалга оширади, одам савдосига қарши курашишга доир фаолиятни амалга оширувчи ва унда иштирок этувчи давлат органлари, фуқароларнинг ўзини ўзи

⁶ Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси, 18.08.2020 й., 03/20/633/1187-сон;

⁷ Ўзбекистон Республикаси Олий Кенгашининг Ахборотномаси, 1995 й., 1-сон,

⁸ Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами, 2016 й., 38-сон, 438-модда

⁹ Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси, 18.08.2020 й., 03/20/633/1187-сон;

бошқариш органлари, нодавлат нотижорат ташки-лотлари ва фуқаролик жамиятининг бошқа институтлари билан ҳамкорлик қилади.

Ўзбекистон Республикасининг “Фуқароларнинг ўзи ўзи бошқариш органлари тўғрисида”¹⁰ги қонуннинг 13-моддасида фуқаролар йиғини кенга-ши тегишли ҳудудда жамоат тартибини ва жамоат хавфсизлигини таъмин-лашда, шу жумладан фуқароларнинг келиши ва кетишини ҳисобга олишни ташкил этишда ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органларга кўмаклашади деб белгиланган бўлиб, мазкур қонунда тўғридан-тўғри ички ишлар органлари билан одам савдосига қарши курашиш ва ушбу жиноятни олдини олиш белгиланмаган бўлса-да, аммо, Ўзбекистон Республикасининг “Одам савдосига қарши курашиш тўғрисида”¹¹ги қонуннинг 11-моддасида ички ишлар органлари билан одам савдосига қарши курашишдаги ҳамкорлиги қонуний тартибда белгилаб берилган.

Шунингдек, ички ишлар органлари томонидан инсон ҳуқуқлари, эркин-ликлари ва қонуний манфаатларини таъминлаш, шу жумладан, одам савдосидан ҳимоя қилиш Ўзбекистон Республикасининг 2012 йил 25 декабр-даги “Тезкор-қидирув фаолияти тўғрисида”¹²ги қонунда асосий вазифаси этиб белгиланган.

Қайд этилган норматив-ҳуқуқий асослардаги вазифалар ижросини таъминлаш мақсадида бугунги кунда Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлиги Тезкор қидирув департаменти ҳузуридаги Жиноят қидирув хизмати Уюшган жиноятчиликка қарши курашиш бошқармаси Одам савдосига қарши курашиш бўлими, Қорақалпоғистон Республикаси Ички ишлар вазирлиги, Тошкент шаҳар ва Тошкент вилоят ички ишлар бош бошқармалари ва вилоятлар ички ишлар бошқармалари Жиноят қидирув бошқармаларида эса, “Одам савдосига қарши курашиш” бўлималари ташкил этилган бўлиб, мазкур хизматларнинг асосий функцияси бевосита одам савдосига қарши курашиш фаолиятини амалга оширишдир.

Айтиш мумкинки, фуқаролик жамиятининг ҳуқуқни муҳофаза қилиш-даги иштироки ҳуқуқий давлат тараққиётининг муҳим шarti ҳисобланса, ички ишлар органлари ва фуқаролик жамияти институтлари давлатнинг ҳуқуқни муҳофаза қилиш функциясининг муҳим субъекти, жамоат хавфсиз-лигини таъминлаш амалиётидаги асосий шериги саналади. Хусусан, ички ишлар органларининг ва фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари билан ҳуқуқни муҳофаза қилиш фаолиятидаги ҳамкорлигидан кўзда тутилган асосий **мақсад** – жамият манфаатларига хизмат қилишдан иборатдир¹³.

Жамоатчилик асосидаги ёки ҳамкорликдаги фаолиятнинг асосий шарт-ларидан бири эса, ўзаро келишилган ҳолда хизматни ташкил қилишдан иборатдир. Холбуки, ҳеч қайси давлат идораси ёки ташкилоти бошқа тузилмалар билан ҳамкорликни ташкил этмасдан, фақатгина ўз ички имкониятлари доирасида фаолиятни

¹⁰ Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами, 2013 й., 17-сон

¹¹ Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси, 18.08.2020 й., 03/20/633/1187-сон

¹² Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами, 2012 й., 52-сон, 585-модда;

¹³ Меньшикова Н. С. Партнерская модель взаимодействия государства и гражданского общества: содержание, признаки и условия создания // Вопросы государства и права: сборник научных трудов / Под общ. ред. Л. В. Карнаушенко. Вып. 2. Краснодар: Краснодарский университет МВД России, 2016. С. 82–91.

самарадорлигин таъминлай олмайди¹⁴. Ички ишлар органлари ҳам ўз зиммасига юклатилган вазифаларни амалга оширишда давлат органлари ва жамоат ташкилотлари билан ҳамкорлик қилиши табиий заруриятдир, зеро Ўзбекистон Республикаси “Ички ишлар органлари тўғрисидаги”¹⁵ги қонунида ушбу ҳамкорлик қонуний жиҳатдан мустаҳкамлаб қўйилган”.

Илмий адабиётларда олимлар томонидан одам савдосининг *турлари* қуйидагича таснифланади, жумладан: а) мажбурий меҳнат ёки қулликдан фойдаланиш; б) фоҳишабозлик билан шуғулланишга жалб этиш; в) фоҳиша-бозликни ташкил қилиш; г) порнографик маҳсулотни ноқонуний тарқатиш; д) вояга етмаган шахс тасвирланган порнографик маҳсулотни тайёрлаш ва тарқатиш¹⁶.

Мазкур турдаги одам савдосига оид ҳуқуқбузарликлар профилактика-сида ички ишлар органлари билан фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органларининг ўзаро ҳамкорлик жиҳатларини ёритишда қайд этилган норматив-ҳуқуқий ҳужжатларда белгиланган асосий вазифаларидан келиб чиқиб, шартли равишда қуйидаги ***учта йўналишга*** бўлиб ўрганиш мақсадга мувофиқдир. Жумладан:

1. Одам савдосига оид ҳуқуқбузарликларнинг барвақт профилактикаси борасидаги ҳамкорлик.

Одам савдосига оид ҳуқуқбузарликларнинг барвақт профилактикасида ички ишлар органлари ва фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органларининг ўзаро ҳамкорлиги қонун ҳужжатлари билан ҳуқуқий тартибга солинган. Ўзбекистон Республикасининг “Ҳуқуқбузарликлар профилактика-сида тўғрисида”¹⁷ги қонунининг 10-моддасида ички ишлар органларининг ҳуқуқбузарликлар профилактикаси соҳасидаги ваколатлари билан бир қаторда ички ишлар органлари Ўзбекистон Республикасининг “Тезкор қидирув фаолияти тўғрисида”¹⁸ги қонуннинг 14-моддасида тезкор-қидирув тадбирлардан одам савдосига алоқадор жисмоний ва юридик шахслар, фактлар ва ҳолатлар тўғрисидаги маълумотларни билган ёки билиши мумкин бўлган шахс билан бевосита мулоқотда бўлиш жараёнида ахборот олишдан иборат бўлган ***сўров***¹⁹ тадбири ва одам савдосига оид ҳужжатларни, материалларни, маълумотлар базаларини ўрганиш, шунингдек сўровномалар юбориш орқали жисмоний ва юридик шахслар, фактлар ва ҳолатлар ҳақида аҳамиятга эга бўлган ахборотни олишга қаратилган ***маълумотлар тўплаш***²⁰ тадбирларидан фойдаланган ҳолда фуқароларни ўзини ўзи бошқариш органлари билан ҳамкорликда одам савдоси жиноятларнинг содир этилиши сабабларини ва уларга имкон бераётган шарт-шароитларни аниқлайди.

¹⁴ Бобохонов А.А. Жамоат тартибини сақлаш ва фуқаролар хавфсизлигини таъминлашда ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органларнинг ўзаро ҳамкорлиги // Жамоат тартибини сақлаш ва фуқаролар хавфсизлигини таъминлашнинг долзарб масалалари: республика илмий-амалий конференция материаллари. – Т.: ЎЗР ИИВ Академияси, 2015. – Б. 11.

¹⁵ Ўзбекистон Республикасининг “Ички ишлар органлари тўғрисида”ги 407-сон қонуни. Ўзбекистон Республикаси ҳужжатлари тўплами, 2016 й., 38-сон, 438-модда.

¹⁶ Тоговля людьми: выявление, раскрытие, расследование. Учебное пособие под общей редакцией О.П.Левченко. – Владивосток – 2009 г. – с. 8-9.

¹⁷ Ўзбекистон Республикасининг “Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси тўғрисида”ги қонуни //

¹⁸ Ўзбекистон Республикасининг “Тезкор қидирув фаолияти тўғрисида”ги қонуни //

¹⁹ Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами, 2012 й., 52-сон, 585-модда

²⁰ Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами, 2012 й., 52-сон, 585-модда

Одам савдоси жиноятининг субъектлари, бошқа жиноятлар каби маҳаллаларда истиқомат қилувчи фуқаролар томонидан содир этилади, мазкур жиноятларни содир этилиши борасидаги барча маълумотларга маҳалла аҳолиси қисман бўлса-да, эга бўлади. Тезкор қидирув хизмати ходимлари томонидан ушбу маълумотлар ўрганилиб, жиноятни содир этишни барвақт олдини олиш чоралари кўрилишига эришилади. Ҳаммамизга маълумки, жиноят содир бўлгандан сўнг уни иссиқ издан очиш эмас, аксинча жиноятни барвақт олдини олиш жамият ва давлат учун фойдалироқ бўлади.

Чунки, маҳалла раиси ва маҳаллани бошқа фаол фуқаролари маҳаллада айнан ким чет мамлакатларга ишлаш учун одам тўплаётганлиги ва ишга юбораётганлиги, ёки айнан қайси шахслар томонидан фоҳишабозлик учун аёлларни тўплаш ва уларни чет элга юбориш фаолияти билан шуғулланаётганлиги ва бошқа одам савдоси билан боғлиқ маълумотлар хусусида бирламчи ахборотга эга бўлади.

Шу тўғрисида ҳуқуқ тартибот масканларига бириктирилган ички ишлар органлари ходимларининг маҳалла раиси ва бошқа фуқаролар ўзини ўзи бошқариш органлари ходимлари ҳамда маҳалла аҳолиси билан ҳамкорликда фуқароларни одам савдоси жиноятининг қурбонига айланмаслиги учун тегишли профилактик чора-тадбирларни, жумладан одам савдосидан жабрланган деб тахмин қилинаётганларни дастлабки идентификация қилиш-ни амалга оширади, сабаби фуқаролар дастлаб профилактика инспекторига мурожаат қилади. Профилактика инспектори жиноят қидирув хизмат ходимлари билан ҳамкорликда аҳоли ўртасида одам савдосига қарши курашиш бўйича тушунтириш-профилактика ишларини амалга оширади.

Ички ишлар органлари ходимлари фуқароларимизнинг одам савдоси қурбонига айланишининг қуйидаги сабабларини таҳлил қилган ҳолда, ҳар бир сабаб бўйича алоҳида ёндошув асосида профилактика чора-тадбирларни амалга ошириши лозим, жумладан:

Биринчидан, одамларимизнинг соддалиги ва ишонувчанлиги; *иккинчидан*, тез вақт ичида моддий муаммоларни ҳал этиш илинжининг мавжудлиги; *учинчидан*, енгил иш топиш орзуси; *тўртинчидан*, ҳуқуқий билимларга эга эмаслиги; *бешинчидан*, айрим нопок ҳамюртларимизнинг ғайриинсоний ва ғайриқонуний ҳаракатлари; *олтинчидан*, жиноятдан жабрланганларнинг дунёқарашининг торлиги, сайёзлиги, етарли даражада таъсирчан тарғибот-ташвиқот ишларини олиб бормаслик ва шу каби омиллар шулар жумласидандир.

Мазкур муаммолардан келиб чиққан ҳолда фуқароларимизни одам савдосига оид ҳуқуқбузарликлар қурбони бўлмасликлари учун ички ишлар органлари ходимлари маҳалла раислари билан ҳамкорликда профилактик-тушинтириш ишларини амалга ошириши лозим бўлади, акс ҳолда ўз маҳалласидан, нари борса ўз туманидан ёки вилоятидан четга чиқмаган фуқаролар, дунёқараши ва билим савиясини етарли даражада эмаслиги, “уддабурон” одам савдоси билан шуғулланувчи шахсларнинг қурбонига айланади.

II. Одам савдосига оид ҳуқуқбузарликларни аниқлаш, уларга барҳам бериш ва уларни фош этишдаги ҳамкорлик.

Одам савдосига оид ҳуқуқбузарликларни аниқлаш ва уларни иссиқ излардан очишдаги ҳамкорлиги бўлиб, бу бевосита ички ишлар органлари ва фуқароларнинг

ўзини ўзи бошқариш органлари ўртасидаги ҳамкорлик бўлиб, ушбу ҳамкорлик маҳалла раислари, кўчабошилар, уйбошилар ва бошқа маҳалла фаоллари билан ички ишлар органлари ходимлар ўртасида амалга оширилади. Чунки, одам савдосига оид ҳуқуқбузарликлар латентлиги юқори бўлиб, айрим фуқаролар чет элга ишлаш учун кетаётганлигини имконият даражада яширади, сабаби чет элга ишга юборувчи ҳам ишга кетувчи ҳам манфаатдор бўлади, қачонки алданганлигини билгандан сўнг эса фуқаролар ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органларга расмий мурожаат қилади, айниқса фоҳишабозлик билан шуғулланиш учун чет элга кетаётган аксарият хотин-қизлар эса маҳаллада турли хил гап-сўзга қолишдан қўрқиб асл мақсадини яширади ва гўёки чет элга ёлғиз қарияларга боқувчи ёки ёш болаларга энага сифатида ишга кетаётганлигини рўкач қилиб ҳужжатларни расмийлаш-тиради, қачонки чет элга бориб одам савдоси қурбонига айланганидан кейин эса, асл ҳолат юзага чиқади, бундай ҳолатда одам савдосига оид ҳуқуқбузар-ликларни олдини олишга кеч бўлади.

Бу эса, ички ишлар органлари ходимлари маҳалла раислари ва бошқа маҳалла фаоллари билан одам савдо билан шуғулланувчи шахслар ва чет элга ишга борувчи фуқароларни тезкор-қидирув йўллари билан аниқлаш учун ўзаро ҳамкорликда ишлашнинг тақозо қилади.

Одам савдосига оид ҳуқуқбузарликлар бўйича ички ишлар органлари ходимлари томонидан жиддий эътибор кўпроқ бола савдоси жиноятини аниқлаш ва унга қарши курашиш бўйича маҳалла билан ҳамкорлиги масаласига қаратилиши лозим деб ҳисоблаймиз. Негаки, чет элга кетишда айрим фуқаролар ўзларини ёш болаларини олиб кетиши давлат идоралари томонидан рўйхатга олинади, аммо ушбу ёш болаларни ота-онаси билан қайтиб келиш масаласи алоҳида тартибда рўйхатга олинмаслиги жиддий муаммоли ҳолатлардан бири эканлиги назардан четда қолмаслиги ва бу масалага алоҳида эътибор қаратилиши лозим бўлади.

III. Одам савдосига оид ҳуқуқбузарликларни содир этиб суриштирув ва тергов органларидан ҳамда суддан яшириниб юрган, жиноий жазодан бўйин товлайётган шахсларни қидиришни амалга оширишдаги ҳамкорлик.

Одам савдосига оид ҳуқуқбузарликларни содир қилиб, суриштирув ва тергов органларидан ҳамда суддан яшириниб юрган шахсларни қидириб топишда ички ишлар органлари ходимлари доимий равишда фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари билан ҳамкорлик ўрнатади, сабаби маҳалла раиси маҳаллада содир бўлаётган барча маълумотларга, шу жумладан маҳаллада истиқомат қилмаётган фуқароларнинг узоқ муддат бирор бир қариндошини уйда сабабсиз истиқомат қилиб юрганлиги ёки муқаддам ички ишлар идоралари томонидан қизиқиш билдирилган шахсларни маҳаллада пайдо бўлиб қолганлиги, шунингдек маҳалла аҳолиси орасида бирор фуқаронинг ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар томонидан қидириляётганлиги ва ушбу фуқаро маҳалла ҳудудида пайдо бўлиб қолганлиги хусусидаги ахборотлардан биринчилардан бўлиб хабар топади. Бундай ҳолатларда, *биринчидан*, ички ишлар органлари ходимлари томонидан маҳалла раиси билан узвий алоқа ўратилганлиги сабабли, қидирувдаги шахсларни аниқлаш ва уларни ушлаш чоралари кўриш бўйича ижобий натижаларни қўлга киритишлари мумкин; *иккинчидан*, айрим қидирувдаги шахслар ўз хонадонларида ёки бошқа объектларда

яшириниб юришлари мумкин, ички ишлар ёки бошқа ҳуқуқни муҳофаза қилувчи орган ходимларидан яшириниб, ўзини пинҳона сақлаши мумкин, аммо айрим ҳолатларда маҳалла раисидан шубҳа уйғотмаслигидан фойдаланган ҳолда маҳалла раисидан хонадонни мақсади яширинган кўздан кечириш каби тезкор тадбирлардан фойдаланган ҳолда ҳамкорлик қилиш йўли билан қидирувдаги шахсларни аниқлаш мумкин; *учинчидан*, айрим ҳолатларда чет элда қидирувда юрган шахсларни маҳалла раисининг кўмагида Ўзбекистонга қайтариш амалиётидан фойдланиш ҳам бевосита ички ишлар органлари ходимларининг маҳалла раислари билан ҳамкорлиги натижаси бўлиши мумкин. Сабоби, қидирувдаги шахсни оила аъзоларига қидирувдаги шахсни суд ва ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органга ихтиёрий келишини, натижада унинг жазоси енгиллаштирилиши ёки унга нисбатан қўлланилган “қамоқ” эҳтиёт чораси бошқа “қамоқ” билан боғлиқ бўлмаган эҳтиёт чораларга алмаштирилиши хусусидаги тушинтиришларига қидирувдаги шахснинг ўзи ва ота-оналари ишонмасликлари мумкин. Аммо, бу ҳолатда маҳалла раисига қонундаги енгиллаштирувчилар ҳолатлар тушинтирилиб, унинг кўмагида қидирувдаги шахснинг ўзи ёки ота-онаси билан тушунтириш ишлари олиб борилган тақдирда қидирувдаги шахсни ўз ихтиёри билан келтирилишига эришиш мумкин.

Шунингдек, Ўзбекистон Республикасининг “Тезкор қидирув фаолияти тўғрисида”²¹ги қонунининг 14-моддасига кўра, ички ишлар органларининг тезкор қидирув хизмати ходимлари одам савдосига оид ҳуқуқбузарликни содир қилиб, қидирувда юрган шахсларни аниқлаш ва уларни ушлаш чораларини кўриш мақсадида турар жойларни ва бошқа жойларни, биноларни, иншоотларни, жойнинг участкаларини кўздан кечириш ҳамда ўрганишдан иборат бўлган *турар жойларни ва бошқа жойларни, биноларни, иншоотларни, жойнинг участкаларини, техник ва транспорт воситаларини текшириш* тадбирини маҳалла раисларининг ёрдамидан фойдаланган ҳолда амалга оширишлари мумкин.

Фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари билан ички ишлар органлари тезкор қидирув хизмати ходимларининг ҳамкорлиги натижасида одам савдосига оид ҳуқуқбузарликларни олдини олиш ва ушбу ҳуқуқбузарликларни фош этишда ҳамкорлик қилган маҳалла ходимлари ва маҳалла фуқароларни моддий рағбатлантириш ва тақдирлаш чораларини кўриш масаласини қонунчиликка киритиш, ушбу ҳамкорликни янада самарали ташкил этилишида ижобий самара беради. Ушбу йўналишда халқаро тажрибага мурожаат этадиган бўлсак, кўпчилик хорижий мамлакатларда жамоатчилик вакиллари ва фуқаролар ҳуқуқбузарликларни олдини олиш ва уларга қарши курашишдаги ҳамкорлиги учун моддий рағбатлантиришга оид қонунчилик амалиёти йўлга қўйилганлигини кўришимиз мумкин.

Хулоса сифатида шуни айтиш мумкинки, ички ишлар органлари ходимларининг фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари билан ўзаро ҳамкорлиги одам савдосига оид ҳуқуқбузарликларни барвақт олдини олиш ва уларга қарши курашишда ижобий самара беришга эришилади.

²¹ Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами, 2012 й., 52-сон, 585-модда